

UDC 340.15(497)

CERIF: S130, S149, H220, H300

DOI: 10.51204/HLH_21110A

Aleksandar V. SOLOVJEV

TO ΦΟΝΙΚΟΝ: A SLAVIC INFLUENCE
IN BYZANTINE LAW*

Translation and introduction: Dimitrije Lj. Kostić**

INTRODUCTION

Aleksandar Vasiljevič Solovjev (*Александр Васильевич Соловьев*, Alexander Vasilyevich Solovyev) was born on the 18th of September 1890, in Kalisz in Poland. He started his education in Warsaw, where he graduated from the Faculty of Law in 1912, after which he graduated from the Faculty of History and Philology. He earned his master's degree under Fyodor F. Zigelj who was a prominent scholar of Serbian medieval law. In 1914 Solovjev started working at the University of Warsaw Faculty of Law as a teaching assistant; he remained there for some time, after which he was assigned the same position at the University of Moscow. Only three years later, he became a private docent of legal history, and medieval Russian history. Because of revolutionary events in Russia, he had to flee to Istanbul, and later to Sofia and Germany. There he got in touch with Teodor Taranovski, who invited him to the University of Belgrade Faculty of Law, where he started working as an assistant in 1920, teaching the history of Slavic law. In 1925 he married Natalija Rajevska, whose father was a lawyer from Petersburg. He obtained his PhD degree in 1928 and in 1931 his

---

* Originally published as Aleksandar Solovjev, „To φονικον: Jedan slovenski uticaj u vizantiskom pravu”, *Arhiv za pravne i društvene nauke* vol. XXV (XLII)/1932, 23–33.

** First-year student of elementary academic studies at the University of Belgrade Faculty of Law, dimitrijekostic57@gmail.com

son was born. He was named after the Serbian/Yugoslav king Aleksandar, which was a way for his parents to show gratitude for the warm welcome they received in the country. In 1937 he became a full professor at the Faculty of Law. Due to the political events in the region, he became unsuitable for working at the Faculty of Law in Belgrade; however, he was soon employed at the Faculty of Law in Sarajevo, where he was elected its first Dean in 1947. At that time relations between Yugoslavia and USSR were strained, and Aleksandar and his wife ended up in jail, after an incident with Bulgarian delegates. Finally, he moved to Geneva, where he lived for the rest of his life, and his only income came from giving Russian lessons for three years. After a lot of difficulties, he started working as a professor of Slavic languages and Russian literature at the University of Geneva. He died on the 15th of January 1971, and was buried in Geneva.

Aleksandar Solovjev was a very well-educated man, speaking fluent Serbian, Russian, and Polish, and able to lecture in French, English, German, and Italian. In an accident that happened while he was travelling to Serbia, he had lost his suitcase with the only copy of his doctoral dissertation about the extradition of criminals between Poland and Russia, so he had to start working on a new one. He chose the legislation of the emperor Dušan for his new dissertation. One of his first edited volumes, a compilation called „Odabrani spomenici srpskog prava” (*Selected Monuments of Serbian Law*) with which he wanted to show his students the importance of reading historical monuments, was also of great importance, and has been used not only by students, but also scholars, for many years. After receiving his PhD, he published it as a monograph „Zakonodavstvo Stefana Dušana, Cara Srba i Grka” (*The Legislation of Stefan Dušan, Emperor of the Serbs and Greeks*) in 1928. The second part of his *magnum opus*, a detailed commentary of Dušan’s code, was published posthumously in 1980. Solovjev’s work also contains more than 30 texts about medieval coats of arms, seals and weapons. The texts about the Serbian coat of arms are found in the „Istorija srpskog grba” (*History of the Serbian Coat of Arms*), which is widely considered the most important book about Serbian national symbols; the book had to be published in Australia, because of the political circumstances in Serbia of that time.

Solovjev had also spent a lot of time studying the position of Slavic law among the legal systems of the world. A detailed explanation of its influence on Byzantine law is given in his text „A Slavic Influence in Byzantine Law”. Its importance lies in the fact that most people think that only great nations influence smaller ones, which is not always the case. Traces of Slavic law can be found throughout Byzantine history, and we can say with certainty that it had changed its course.

Александар В. СОЛОВЈЕВ

ТО ФОНІКОН: ЈЕДАН СЛОВЕНСКИ УТИЦАЈ У ВИЗАНТИСКОМ ПРАВУ

Питање о узајамним утицајима у правним системима једно је од основних питања историје права. Некад је историска правна школа, у првој половини XIX века, прогласила принцип да развитак права мора одговарати народном духу и стога је била сколна да сваку рецепцију туђег права сматра као штетну по народни дух. Ипак сад сматрамо друкчије: видимо да се народи не развијају у затвореном простору, него да се развитак културе састоји у томе што млађи, снажнији народи, примају од старијих културне творевине у свим правцима: у уметности, у техници, у свим гранама науке. Рецепција од културнијих суседа обично убрзава развитак дотичног народа и обично више му доноси користи него штете. Исти процес можемо пратити и у историји права. Познат је велики утицај који је савршен систем римског права вршио кроз векове на млађе европске народе. Мање је познат процес утицаја византиског права на словенско; у последње време доста се ипак радило на томе пољу¹). Али врло је поучно питање, да ли се могу пронаћи и трагови обратног утицаја. Изгледа нам да се један пример тога може видети у кажњавању убиства. Ту је разлика између византиског и словенског права огромна, начелна. А ипак током векова оба се система укрштавају и прилагођавају један другом.

I. *Кажњавање убиства у византиском праву.* – Византиско право наследило је од класичног римског систем јавно-правних казни за убиство. *Lex cornelia sicutis* ушла је цела у Јустинијанове Дигесте (Dig. XLVIII, 8) а за њом и *Lex Pompeia de parricidis* too (Dig. XLVIII, 9). Казна је за *honestiores* – конфискација целе имовине и протеривање, а за *humiliores* – смртна казна. За убиство најближих рођака прописано је спаљивање. Обраћа се нарочита пажња на услове урачунљивости (*animus, dolus, culpa lata*, малолетство, безумље). У Јустинијановом Кодексу можемо наћи и прописе о некажњивости убиства у нужној одбрани и убиства ноћног лопова (2 et 4 Cod. IX, 16; 1 Cod. III, 27.).

---

1) Библиографију овог питања наводим у расправи: „Значај византиског права на Балкану”, Годишњица Николе Чупића, књ. 37 (Б. 1928) стр. 95–141.

Aleksandar V. SOLOVJEV

TO ΦΟΝΙΚΟΝ: A SLAVIC INFLUENCE IN BYZANTINE LAW

The question about mutual influences in legal systems is one of the basic questions of legal history. At one point in the first half of the 19th century, the historical school of jurisprudence, proclaimed the principle according to which the development of law must correspond with the national spirit, and so it was prone to identify any reception of foreign law as detrimental to the national spirit. Yet now we think differently: we see that nations do not develop in an enclosed space, but that cultural development consists of younger, stronger nations receiving cultural creations from the older ones in all fields: in art, in technology, in all branches of science. The reception from neighbours whose culture is more developed, usually speeds up the development of the nation in question, and usually brings more benefits than harm. The same process can be followed in the history of law. The great influence that the perfect system of Roman law had exerted through the centuries over younger European nations is well known. Less known is the influence that Byzantine law exerted over Slavic law; however, a lot has been done in that field lately.¹ But a very enlightening question is whether traces of a reverse influence can be spotted. It seems that an example of it can be found in the punishment for murder. The difference between Byzantine and Slavic law there is great, in principle. And still, through the centuries both of these systems have intersected and adapted to each other.

I. *The punishment for murder in Byzantine law.* – Byzantine law inherited from classic Roman law a public law system of punishments for murder. *Lex Cornelia de sicariis* is contained in its entirety in Justinian's Digest (Dig. XLVIII, 8), and after it, *Lex Pompeia de parricidis* too (Dig. XLVIII, 9). The punishment for *honestiores* was – complete confiscation of property and banishment, and for *humiliores* – the death penalty. For the murder of one's closest relatives, the penalty of death by burning was prescribed. Special attention is paid to the terms of criminal responsibility (*animus, dolus, culpa lata, juvenility, insanity*). In the Code of Justinian we can find regulations on unpunishability of murder in self-defence and for the murder of a night thief (2 et 4 Cod. IX, 16; 1 Cod. III, 27.).

---

1 I outline the bibliography on this issue in the essay: „Značaj vizantiskog prava na Balkanu”, Godišnjica Nikole Čupića, knjiga 37 (B. 1928) str. 95–141.

Еклога Лава Исавраца (726 г.)²⁾ држи се истог система јавно-правних казни, само што је прописала друге казне. Убиство са умишљајем (ἔκωνδῖος) кажњава се одсецањем главе (нема више сталешких разлика) Ecl. XVII, 45. Одсецањем руке кажњава се покушај убиства (ib. 46), и убиство у свађи. Ненамерно убиство кажњава се само батинањем и прогонством. Прохирон Василија Маћедонаца 879 г. сачувао је цео систем Еклогинх одредаба о убиству, без промена, само што је додао неколико одредаба из Јустинијановог права о случајевима некажњивог убиства. Овај грчко-римски систем држи се до краја Византије³⁾. Наћи ћемо га у 60-ој књизи Василика. 39 глава ове књиге понавља lex Cornelia (са допунама из Прохирона), 40 глава понавља lex Pompeia, опет са свима допунама из Прохирона⁴⁾. У сагласности са савременом теоријом кривичног права, римско-византиско право кажњава субјективну вољу, не објективну штету. Василике наводе из Дигеста лепу изреку: *In criminalibus non quod factum est, sed voluntas spectatur* (10 Bas. LX, 39 = 14 Dig. XLVIII, 8). Само је право азила уносило изузетке у овај доследан систем кажњавања. Црква подржава право азила из хуманих разлога (да се бори против сувише строгих казни) и из економских разлога (црквени штићеник обично би радио за цркву, као њен подложник). Али световне власти воде борбу против права азила и теже да га барем ограниче. Тако је 17-та Новела Јустинијанова искључила убице, отмичаре и прељубнике од права азила⁵⁾. Ипак Еклога не спомиње никакве изузетке, кад штити право азила строгим казнама (Ecl. XVII, 1), а Прохирон у опште ћути о томе питању. У ствари ушло је у праксу да се убице опет служе правом азила и да издржавају само црквене казне (20 година епитимија за намерног убицу, 10 год. за ненамерног, по 56 правилу св. Василија Великог, в. у Властаревој Синтагми, Ф-5), иако се Василике опет враћају интегритету Јустинијанова права и не допуштају азил за убице.

Да нађе излаз из ове противуречности, Константин Порфирогенит издаје између 945 и 959 г. две новеле о праву азила. У првој позива се на Мојсијево законодавство и на 17 Новелу Јустинијанову, те

- 2) Обично се сматрало да је Еклога издата год. 739. Или 740. Ипак примам датум предложен од Д. Гиниса, *Das Promulgationsjahr der Isaurischen Ecloge*, *Biz. Zeit.* XXIV (1923), 345, и усвојен од С. Spulbera, *L'Eclogue des Isauriens*, Cernaui 1929 p. 83.
- 3) E. H. Freshfield, *A Manual of eastern roman law, the Procheiros Nomos*, Cambridge 1928.
- 4) 1–10 Bas. LX. 39 = 1 – 14 Dig. XLVIII, 8; 12 Bas. Eod = Proch. XXXIX, 82 – 84; 1 – 8 Bas. LX, 40 = 1 – 9 Dig. XLVIII, 9.
- 5) Zachariae v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch – römischen Rechts*, ²s. 322

Leo the Isaurian's *Ecloga* (726)² maintains the same public law system of punishments, though it stipulates other punishments. The intentional murder (ἔκονδιος) is punished by beheading (there are no more class differences) Ecl. XVII, 45. The penalty for an attempted murder (ib. 46), and a murder in a quarrel is arm amputation. Unintentional murder is punished only by penalty of flogging and banishment. Basil the Macedonian's *Procheiron* (879) preserved the entire system of the *Ecloga's* provisions on murder, without any changes, with the addition of a few provisions from Justinian's law on cases of unpunishable murder. This Greco-Roman system persevered until the end of the Byzantine empire.³ We can find it in the 60th book of the *Basilika*. This book's 39th chapter repeats *lex Cornelia* (with additions from the *Procheiron*), 40th chapter repeats *lex Pompeia*, again with all additions from the *Procheiron*.⁴ In accordance with the contemporary theory of criminal law, Roman-Byzantine law punishes subjective will, and not objective harm. The *Basilika* quotes a beautiful maxim from the *Digesta*: *In criminalibus non quod factum est, sed voluntas spectatur* (10 Bas. LX, 39 = 14 Dig. XLVIII, 8). Only the right to asylum carves exceptions in this consistent system of punishment. The church supports the right to asylum for humane reasons (fighting against overly severe punishments), and for economic reasons (the church's protégé would usually work for the church as its member). But the secular authorities fight against the right to asylum, or at least try to limit it. That is why the 17th Justinian's Novel excluded murderers, kidnappers and adulterers from the right to asylum.⁵ Yet, the *Ecloga* does not mention any exception, when it protects the right to asylum with severe punishments (Ecl. XVII, 1), and the *Procheiron* does not say anything on the matter. Actually, it became a practice for murderers to use the right to asylum again, and to serve only the church's sentences (20 years of penance for the intentional murderer, 10 years for the unintentional murderer, according to the 56th rule of Saint Basil the Great, see *Syntagma Canonum*, F – 5), although the tends to return to the integrity of Justinian's law, and not allow asylum for murderers.

In order to find a way out of this contradiction, Constantine Porphyrogenitus has published between 945 and 959 CE two novels about the right to asylum. In the first one, he refers to the Law of Moses and to

-
- 2 It was usually considered that the *Ecloga* was published in 739 or 740. However, I accept the date suggested by D. Guinness, *Das Promulgationsjahr der Isaurischen Ecloge*, *Biz. Zeit.* XXIV (1923), 345, and accepted by C. Spulber, *L'Eclogue des Isauriens*, Cernauzi 1929 p. 83.
  - 3 E. H. Freshfield, *A Manual of eastern roman law, the Procheiros Nomos*, Cambridge 1928.
  - 4 1–10 Bas. LX. 39 = 1 – 14 Dig. XLVIII, 8; 12 Bas. Eod = Proch. XXXIX, 82 – 84; 1 – 8 Bas. LX, 40 = 1 – 9 Dig. XLVIII, 9.
  - 5 *Zachariae v. Lingenthal, Geschichte des griechisch – römischen Rechts*,² s. 322.

забрањује убици да се служи правом азила. Ипак правом азила може да се користи непознати убица који се био исповедио и покајао у цркви: кажњавао се само епитимијом⁶⁾. Друга новела Константинова чини још веће уступке према цркви. Сваки убица који је прибегао у цркву, кажњава се не смрћу, него губитком часних права и прогонством, да се тиме избегну покушаји освете од стране рода убијеног. Намерни убица може да се замонаши; лишава се своје имовине. Једну трећину добија његова породица, другу – држава (или манастир), а трећу – породица убијеног „као малу олакшицу њиховог бола”⁷⁾.

Новела је интересантна по томе што уводи казну, доста сличну систему лангобардског права, и што указује да је и у грчкој јавности X века било доста случајева приватне освете, против које се бори законодавство⁸⁾. Напокон у Новели патријарха Атанасија (издатој од њега и потврђеној од цара Андроника II г. 1306) опет се говори о конфискацији убичине имовине; ипак се невиној деци дају извесни једнаки делови; исти део добија царева благајна, исти – убијени, т.ј. његова породица⁹⁾. Ова подела доста личи на руски систем „вире” (јавно-правне глобе) и „главарине” (у корист породице убијеног). Видимо дакле, да се византијско право приближило словенско-германском систему, јер је допуштало новчану казну за убиство, и ако је принципиелно сачувало (у Василикама и Синтагми) разгранат систем телесних казни.

II. Утицај римско-византијског права на словенски систем.

– Утицај римско-византијског права на јужнословенско врши се у два правца: једно је непосредан утицај византијског правног система на Србију и Бугарску, друго – утицај обновљеног од глосатора Јустинијановог законодавства на статуте далматинских градова и области.

Извесно време су далматински статуте кажњавали убиство само наплаћивањем вражде. Архаички Винодолски Статут 1288 г. говори

6) X Nov. Const. Porph. Leunclavius I, 109; Zach. Jus Gr. – Rom. III, 270; Mortreuil II, 347.

7) ἐς μικρὰν χάραμθίαν τῆς ἐαντῶν δεσπότηρας J.G.R. III. 272.

8) У борби против крвне освете грчка црква уводи систем црквене епитимије и мирења кривца са породицом убијеног. Интересантан обред описан је у зборнику XV века, издат од А. С. Павлова: Греческая записъ о церковномѣ судѣ надѣ убицами, прибѣгающими подѣ защиту церкви Byz. Time. IV, 155.

9) Jus Graeco – Romanum, III, 630; у скраћеном облику ушла је ова одредба у Властареву Синтагму Ф – 8; остала је и у Скраћеној Синтагми: „ раздѣлаемоу же того богатству, по числоу своихъ ѿмоу чедѣ, давати ѿединоу и оубиенномуу честь (τω φουεθεντι μεριδα) единою же оубице честь прилагати въ цариноу” Синтагма, изд. Новаковића, 523.

Justinian's 17th Novel, so he forbids murderers to use the right to asylum. Yet, the right to asylum can be used by a murderer who had confessed and repented in the church: he would only be punished by penance.⁶ Constantine's second novel makes even greater concessions to the church. Every murderer who would find refuge in the church would not be sentenced to death, but would lose his honourable rights and be banished, so that attempts of revenge by the kinsmen of the murdered would be avoided. An intentional murderer could become a monk; he would be stripped of his property. One third would go to his family, the second would go to the state (or to the monastery), and the third one would go to the family of the murdered „as a small relief for the pain they had suffered”.⁷

The Novel is interesting because it adds a penalty very similar to the one from the system of Lombard law, which indicates that there were a lot of cases of private revenge in the Greek society of the 10th century too, which the legislation is trying to eliminate.⁸ Finally in patriarch Athanasius' Novel (which he himself published, and which was confirmed by the Emperor Andronikos II in 1306) there is talk about confiscation of the murderer's property again; the innocent children are given certain equal parts; an equal part is given to the emperor's treasury, an equal part is given – to the murdered person i.e. his family.⁹ This division resembles a lot the Russian „vira” (public fine) and „glavarina” (fine in favor of the victim's family). We see, then, that Roman law got close to the Slavic-German system, because it allowed a fine for murder, although it preserved in principle (in the Basilika, and in the Syntagma) a complex system of corporal punishments.

II. The influence of Roman-Byzantine law on the Slavic system

The influence of Roman-Byzantine law on South-Slavic law is exerted in two directions: one is the immediate influence of the Byzantine legal system on Serbia and Bulgaria, the other one is the influence of the Justinian's legislations, which were reworked by the Glossators, on the statutes of Dalmatian cities and regions.

6 X Nov. Const. Porph. Leunclavius I, 109; Zach. Jus Gr. – Rom. III, 270; Mortreuil II, 347.

7 ἐς μικρὰν χάραμθίαν τῆς ἐαντῶν δησκληρίας J.G.R. III. 272.

8 In its fight against vendetta, the Greek church introduced a system of church penance and reconciliation between the murderer, and the family of the murdered person. An interesting ritual is described in a 15th century collection, published by A. S. Павлов: *Греческая запись о церковномъ судѣ надъ убицами, приближающимися подъ защиту церкви* Byz. Time. IV, 155.

9 Jus Graeco – Romanum, III, 630 this regulation was added in a reduced form to the Syntagma Canonum Ф – 8; it stayed in the Reduced Syntagma: „раздѣляемоу же того богатству, по числу своихъ ѿемоу чедь, давати ѿдиноу и оубиенному честь (τω φονευθεντι μεριδα) единою же оубице честь прилагати въ цариноу” Syntagma, edit. Novaković, 523.

у чл. 31 о „осуду” од 100 либара који убица има да плати деци убијеног и његовом роду. Интересантно је, што општина наплаћује само 2 либре. Ако убица буде ухваћен пре мирења он може да се подвргне „машћењу” т.ј. освети (мъчениѣ). Убиство кнежева слуге или подкнежина кажњава сам кнез „машћењем колико хоће” (чл. 29). Дакле, сматра се да кнез извршује не смртну казну, него *осветиу* за свог подложника. Ово је врло старинско гледиште. Само ако кнез не може да ухвати убицу, он наплаћује од његова племена и рода „вражду” у своју корист¹⁰).

У Истри, у овој прелазној области од германског и талијанског права словенском, наћи ћемо у статуту г. 1112 (маркграфа Волдари-ха) доста примитивне одредбе, које много потсећају на германско (лангобардско) право. Убичева имовина заплещује се и дели између рода убијеног и самог маркграфа; убица се лишава свих грађанских права и „остаје непријатељ свих становника”, ако не измоли опроштај од рода убијеног¹¹). Ово је типичан случај *wildfangiatu*-a: убица се проглашава за општег непријатеља, лишава се свих права и може бити од свакога слободно убијен (као вук, *caput lupinum gerat*, вели англо-саксонско право). Исту одредбу сретамо после осам векова у црногорском Законику Петра I.

Могућност, да се убица измири са родом убијеног, предвиђена је у Истри и у статуту 1365 год. У суседном Фриулу познат је цео систем глоба поводом убиства и телесних повреда, које глобе носе типичан назив „крвавог новца”¹²).

И Пољички је Статут (иако је донет 1440 г.) сачувао многе црте чистог словенског права. Свако убиство „мртва крв” кажњава се „по староме закону” враждем од 240 либара. Чак квалификовано убиство (из заседе или у разбојништву) не кажњава се смрћу, него са две вражде (једна – роду, друга – судијама). Убиство брата кажњава се прогонством и лишењем права, што нас потсећа на германско *bannitio*¹³).

10) Monumenta hist. jur. IV, 12; Ф. И. Леонтовичъ, *Древнее хорватско – далматинско законодавство*, Одесса 1868, с. 101.; М. Костренчић, *Винодолски закон*, Rad 227 (1928).

11) Si quis paysanorum aliquem paysanum occiderit, personam amittat et bona omnia sua in duas partes dividantur: ita ut medietas sit propinquorum mortui, et alia domini Woldarichi marchionis, et sin inimicus paysanorum in perpetuum, nisi prius gratiam propinquorum occisi inventarit; upor. Lex. Rip. c. 85. Wargus sit, usque dum parentibus satisfiat. Pertile. *Storia del diritto italiano*, V. 204.

12) Pertile, ib. 223.

13) Mon. hist. jur. IV, 49–50; J. Šilović. *O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu*. Rad 194, (1912) 160

For a certain time the Dalmatian statutes punished murder only by charging *vražda*¹⁰). The archaic Vinodol statute of 1288 talks in article 31 about *osuda* of 100 lira, which the murderer had to pay to the victim's children, and to his kinsmen. It's interesting that the town council charges only 2 lira. If the murderer is caught before reconciliation, he can be exposed to „mašćenje” i.e. revenge (*мьщение*). The murder of a prince's servant or „*podknežina*” is punished by the prince himself, and he is free to administer „mašćenje”, as he sees fit (article 29). It is hence considered that the prince is not carrying out a death penalty, but a *revenge* for his subordinate. This is a very archaic point of view. Only if the prince isn't able to catch the murderer will he charge the murderer's tribe and kinsmen with „*vražda*” in his own favour.¹¹

In Istria, in this transitional area from Germanic and Italian to Slavic law, we can find in the statute from 1112 (by margrave Voldaric) a lot of primitive regulations, which are very reminiscent of Germanic (Lombard) law. The murderer's property is confiscated and divided among the kinsmen of the murdered, and the margrave himself; the murderer is deprived of all civil rights and „remains an enemy of all residents”, unless he is forgiven by the victim's kinsmen¹²). This is a typical case of *wildfangiatus*: the murderer is being declared a common enemy, deprived of all rights, and can be killed by anyone freely (as if he was a wolf, *caput lupinum gerat*, says the Anglo-Saxon law). The same regulation can be found eight centuries later in the Montenegrin Code of Petar I.

This possibility of the murderer reconciling with the kinsmen of the murdered is prescribed in Istria in the statute from 1365, as well. In neighboring Friuli a whole system of fines for murder and corporal injuries was known, and those fines bore the typical name „blood money”¹³).

The Poljica Statute (although it was published in 1440) also contains many characteristics of pure Slavic law. Every „dead blood” („*mrtva krv*”) i.e. murder is punished by „the old law” with a *vražda* of 240 lira. Even a qualified murder (from an ambush or in armed robbery) is not punished by a death penalty, but with two *vražda* (one – to the kinsmen, the other

10 Translator's note: *Vražda* was a common fine for murder in Serbian medieval legislation; the same term was used both for the crime itself and the fine paid for it.

11 Monumenta hist. jur. IV, 12; Ф. И. Леонтовичъ, *Древнее хорвато – далматинское законодательство*, Одесса 1868, с. 101.; М. Kostrenčić, *Vinodolski zakon*, Rad 227 (1928).

12 *Si quis paysanorum aliquem paysanum occiderit, personam amittat et bona omnia sua in duas partes dividantur: ita ut medietas sit propinquorum mortui, et alia domini Woldarichi marchionis, et sin inimicus paysanorum in perpetuum, nisi prius gratiam propinquorum occisi inventarit; upor. Lex. Rip. c. 85. Wargus sit, usque dum parentibus satisfaciatur.* Pertile. *Storia del diritto italiano*, V. 204.

13 Pertile, ib. 223.

И у најстаријим италијанским статутима доста дуго тражи се кажњавање убиства новчаном казном, наслеђеном од лангобардског права (понекад конфискацијом и прогонством). Напр. год. 840 по уговору Млетака са лангобардским (лоренским) краљем Лотаром убиство слободног човека кажњава се обичном враждем од 300 перпера, убиство краљева гласника – са 1000 перпера, убиство роба само са 50 перпера. Ова одредба понавља се од речи до речи у уговорима Млетака г. 888, 1094 и чак 1220 (са царем Фридрихом II)¹⁴). Устатуу Парме г. 1227 прописана је вражда од 300 либара; исту суму – 300 либ. налазимо и у статутима Луке (1308 г.) и Виценце до 1319 г. Ипак од краја XII века уводи се смртна казна за убиство. Налазимо је већ у *Promissione* млетачког дужда Орио Мастропиеро г. 1181. Намерно убиство (*sine occasione cum voluntate*) кажњава се вешањем; као траг старог система остаје да се из имовине убичине наплаћује 50 либара у корист оштећене породице и глоба (*bannum*) у дуждеву благајну. Намерно убиство кажњава се истом враждем и глобом, којима судије могу да додају казну по виђењу. *Liber Promissionum Maleficii* г. 1232 дужда Јакова Тиеполо прописује вешање за убиство, не спомињући ни вражду ни глобу. Предвиђена је казна за спаљивањем за отровника; али убиство у нужној одбрани постаје некажњиво. У тим прописима млетачког права можемо видети и византиски утицај, јер су Млеци тог доба били у тесним везама са Византијом.

Али у статутима других италијанских градова смртна казна за убиство уводи се под утицајем глосатора. Тако на пр. г. 1319 у Виценци је глоба од 300 лира замењена смртном казном, *non obstante aliqua* расе (без обзира на некакво мирење). Глосатори тог доба стављају чак начелно питање, је ли могуће да се икад за убиство наплаћује глоба, а позивају се на прописе Дигеста о смртној казни. (*Adverte, quod poena homicidae est poena capitalis, ut lex 2 Dig. de sicariis. Et ideo quaero, an per statuta pro homicidio possit imponi poena pecuniaria. Angel. Aret.*)¹⁵).

У оним далматинским статутима XIII века, који су под непосредним утицајем Млетака, брзо се врши одлучан прелаз ка смртној казни. Тако у Корчуланском статуту (проглашеном г. 1265 од млетачког кнеза Марсилија Ђорђи) за убицу прописана је смртна казна, – или конфискација и лишење права ако је побегао¹⁶).

14) Pertile, *Storia* V. 201.

15) Pertile, *ib.* 382.

16) *Mon. hist. jur* 1, 5; *Stat. Curz.* c. 1.

one – to the judges). Fratricide is punished by banishment, and deprivation of rights, which reminds us of the Germanic *bannitio*.¹⁴

The punishment of murder by fines (sometimes by banishment and confiscation), which was inherited from Lombard law held out in the oldest Italian statutes for quite some time as well. For example, in 840, according to the contract the Venetians had made with the Lombard (Lauren) king Lothar, the murder of a free man is charged with a common *vražda* of 300 *perpers*, the murder of king's messenger is charged with a *vražda* of 1000 *perpers* (*hyperpyra* – t.n.) and the murder of a slave is charged with 50 *perpers* only. This provision is repeated word for word in Venetian contracts from 888, 1094 and even in the one from 1220 (with the emperor Friedrich II).¹⁵ In the Statute of Parma from 1227, a *vražda* of 300 *lira* is prescribed; the same sum – 300 *lira* is also found in Statutes of Luca (1308) and Vicenza (1319). However, the death penalty for murder is eventually introduced the end of the 12th century. It can already be found in *Promissione* of the Venetian Doge Orto Mastropiero from 1181. Intentional murder (*sine occasione cum voluntate*) is punished by hanging; as a trace of the old system it is prescribed that 50 *lira* are charged from the murderer's property in favor of the victim's family and a fine (*bannum*) is charged in favor of the Doge's treasury. Intentional murder is punished by the same *vražda* and fine, to which the judges can add a punishment of their choice. The *Liber Promissionum Maleficium* of Doge Jacopo Tiepolo from 1232 prescribes hanging as a punishment for a murder, without mentioning the *vražda* or fine. The penalty of death by burning is stipulated for a poisoner; but murder in self-defense becomes unpunishable. In these regulations of Venetian law we can also spot Byzantine influence, because the Venetians of the time were on good terms with the Byzantine Empire

However, in the Statutes of other Italian cities the death penalty for murder is introduced under the influence of the Glossators. That way e.g. in 1319 in Vicenza the 300 *lira* fine was replaced with the death penalty, *non obstante aliqua pace* (regardless of any reconciliation). The Glossators of that time even pose this question – whether it is at all possible to charge a fine for murder – as a matter of principle while referring to the regulations from the *Digesta* about the death penalty. (*Adverte, quod poena homicidae est poena capitalis, ut lex 2 Dig. de sicariis. Et ideo quaero, an per statuta pro homicidio possit imponi poena pecuniaria. Angel. Aret.*)¹⁶

In those Dalmatian statutes from the 13th century which are under immediate influence of the Venetians, a determined transition toward the

14 Mon. hist. jur. IV, 49 – 50; J. Šilović. *O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu*. Rad 194, (1912) 160

15 Pertile, *Storia* V. 201.

16 Pertile, *ib.* 382.

Дубровачки статут г. 1272 (чији је темељ положен г. 1238. За време кнеза Ивана Тиєполо)¹⁷⁾ кажњава смрћу свако убиство које није учињено у стању нужне одбране (Stat. Rag. VI, 1, сасвим као у Liber prom. дужда Јакова Тиєполо). Позната допунска одредба Дубров. Статута из г. 1308 (I. VIII, с. 58, de roena vrasdae) најбоље оцртава јаз између словенског и романског гледишта на кажњавање убиства. У мешовитом суду између Дубровника и Срба била је одавна примењивана „вражда” од 500 перпера за убиство, сасвим као у уговорима између Млетака и германских краљева. Али почетком XIV века кнез Андрија Дауро, навикнут на строге одредбе дубровачког и млетачког права, нашао је да смртна казна за убиство више одговара божјим и људским законима и предложио је краљу Милутину да уведе ради узajамности, смртну казну и за Србина који убије Дубровчанина. Ипак је Милутин одговорио да се он био закleo да неће просипати крв својих поданика и да остаје при старом обичају вражде. Онда су Дубровчани морали да попусте и да кажњавају у мешовитом суду само глобом свако убиство, за које је по Статуту прописана смртна казна¹⁸⁾.

Сличне одредбе можемо наћи и у Которском статуту, који је постао у доба владавине краља Милутина под снажним утицајем Дубровачког Статута¹⁹⁾. Иста мешавина романских и словенских начела, исто продирање смртне казне у пређашњи систем новчаних глоба. Ако је которски грађанин убио Которанина који нема право грађанства (habitatorem, non civem), он плаћа 500 перпера, која се сума дели између општине и породице убијеног. Али ако је убио правог грађанина, кажњава се вешањем. Ако је убио странца, кажњава се истом казном којом се кажњава Которанин у дотичној земљи (то значи, да ако Которанин убије поданика краља Милутина, кажњава се истом враждем од 500 перпера)²⁰⁾. У статутима XIV века, Хварском, Брачком, и у другој редакцији Корчуланског смртна казна превлађује и уведене су разлике према сталежима: племић се кажњава одсецањем главе, себар – вешањем, женска – спаљивањем. У статуту Шибеничком налазимо и поштрену смртну казну за убиство из заседе (assasinatus): убица се закопава у земљу главачке²¹⁾. Прелаз од

17) J. Strohai, *O starosti i redakcijama Dubrovačkog statuta*, Rad 207 (1915), s. 94.

18) *Mon. hist. jur.* IX, 201; А Соловјев, *Огабр. Сјом.* 86; Т. Тарановски, *Историја српској права у Немањинској држави*, св. II (Б. 1931), стр. 12; J. Šilović, *O razvoju krivnje*, Rad. 194, str. 170.

19) О. О. Марковъ *Сѣаиуиѣ ѣор. Коѣора*, Записки Р.Н. Инст. въ Бѣлгр. 1, 1930, стр. 119.

20) Stat. Cathari, cap. 92.

21) Si qua persona sit immemor aeternae salutis, quod personam aliquem interficiat seu occidit, jubemus ut personaliter taliter quod moriatur. Si vero fuerit aliquis

death penalty takes place quickly. That way in the Korčulan Statute (which was proclaimed in 1265 by the Venetian prince Marsilius Georgius) a death penalty is prescribed for a murderer, or confiscation and deprivation of rights if he runs away.¹⁷

According to the Statute of Dubrovnik from 1272 (whose foundation was laid in 1238 during the reign of Prince Ivan Tiepolo)¹⁸ any murder which was not committed in self-defense is punished with the death penalty (Stat. Rag. VI, 1, quite like in Doge Jacopo Tiepolo's *Liber prom*). A well-known additional provision of the Statute of Dubrovnik, from 1308 (I. VIII, c. 58, *de poena vrasdae*) best outlines the gap between the Slavic and Roman point of view on punishing murder. In the mixed court held between Dubrovnik and the Serbs, the 500 perpers *vražda* for murder had long been applied, just like in the contracts between the Venetians and German kings. But at the beginning of the 14th century Prince Andrija Dauro, being used to strict regulations of Dubrovnik and Venetian law, found that the death penalty for murder was better suited for divine and human laws and he suggested to king Milutin to introduce, for the sake of reciprocity, the death penalty for a Serb who kills a citizen of Dubrovnik. However, Milutin responded that he had sworn not to spill the blood of his subjects and that he would stick to the old custom of *vražda*. Then the citizens of Dubrovnik had to give in; the mixed court punished only with fines any type of murder, for which the death penalty was otherwise prescribed by the Statute.¹⁹

Similar provisions can also be found in the Statute of Kotor, which came into being under the great influence of the Statute of Dubrovnik,²⁰ during the reign of King Milutin). The same mixture of Roman and Slavic principles, the same introduction of the death penalty into the previous system of fines. If a citizen of Kotor killed a denizen of Kotor (*habitatores, non civem*), he would have to pay 500 perpers, and that sum was split between the town council and the family of the murdered. But if he killed a full citizen, he would be punished by hanging. If he killed a foreigner, he would be punished the same way a Kotor citizen would be punished in the country in question (that means that if a citizen of Kotor killed a subject of King Milutin, he would be punished with a *vražda* of 500 perpers).²¹ In the 14th century statutes, the Statute of Hvar, the Statute of Brač, and

17 *Mon. hist. jur* 1, 5; Stat. Curz. c. 1.

18 J. Strohaj, *O starosti i redakcijama Dubrovačkog statuta*, Rad 207 (1915), s. 94.

19 *Mon. hist. jur.* IX, 201; A. Solovjev, *Odabr. Spom.* 86; T. Taranovski, *Istorija srpskog prava u Nemanjičkoj državi*, sv. II (B. 1931), page 12; J. Šilović, *O razvoju krivnje*, Rad. 194, page 170.

20 O. O. Марковъ. *Статутъ гор. Котора*, Записки Р.Н. Инст. въ Българ. 1, 1930 page 119.

21 Stat. Cathari, cap. 92.

глоба за убиство смртним казнама, прелаз од система композиција систему застрашивања под римско-византиским утицајем типичан је за далматинске статуте XIII–XIV века.

Исту слику видимо и у српском праву XIV в. у једном нарочито убрзаном темпу. Још г. 1308 устезао се краљ Милутин да просипа крв својих поданика; ово му није сметало да пет година доцније даде ослепити свог рођеног сина, сасвим на византиски начин. А год. 1349. велики Милутинов унук на широко уводи телесне и смртне казне у свој Законик. Још је остала вражда од 300 перпера за нехотично убиство (чл. 87 Д. 3.). Али нема више трагова композиције. „Вражда” Душанова Законика није задовољење рода убијеног (као „вражда” Винодолског и Пољичког статута) него јавно-правна глоба, коју наплаћује држава²²). Свако друго убиство кажњава се строжијим казнама, у зависности од сталешких или других околности. Тако, властелин који убије себра кажњава се највећом глобом 1000 перпера; али себар који убије властелина кажњава се не само обичном српском враждом, (300 перп.), него и византијским одсецањем руку (чл. 94). Под утицајем Прохирона, свако убиство „нахвалицом” кажњава се истим одсецањем руку. Вешање је прописано за убиство свештеног лица (чл. 95). Напокон, чл. 96 Д. 3. Кажњава спаљивањем убиство оца и других ближњих. Ова одредба, најближа Прохирону (39, 35) приближава Душанов Законик Дигестата и још старијем римском закону – *Lex Pompeia de parricidis*. Ако обратимо пажњу да се у чл. 101 Душ. Законик позива на „законик св. отаца” ради кажњавања „волног убице”, можемо признати, да је цар Душан усвојио учење Властареве Синтагме о намерном и ненамерном убиству²³). Ми видимо да је баш у јавно-правном гледишту на кажњавање убиства српско право XIV в. највише осетило утицај старог византиског система.

III. *Утицај јужнословенског права на византиско*. – Изгледало нам је да је византиско право, које је толико утицало на право Јужних Словена, било слободно од словенских утицаја. Некад су Цахарије и В. Васиљевски покренули питање о словенским начелима²⁴)

assasinus, tunc tractatur ad caudam asini per loca consueta civitatus Sibenici et postea prostretur in terram cum capite deorsus et cum pedibus sursum, taliter quod moritur, Stat. Siben. VI, c. 59.

22) Т. Гарановски, Историја српског права у Немањинској држави. св. II, стр. 16 и 43.

23) А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана*, стр. 187–193.

24) Zachariae v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch – romischen Rechts*, I, Aufl. Berl. 1864; В. Г. Васиљевский. *Законодательство иконоборцевъ*, Ж. М. Н. Пр. ч.200 (1878).

in the second redaction of the Statute of Korčula, the death penalty prevails and class differences have been introduced: a nobleman is punished by beheading, a sebar (commoner – t.n.) – by hanging, a woman – by burning. In the Statute of Šibenik there's a more severe penalty for murder from an ambush (*assasinatus*): the murderer is buried in the ground head downward.²² The transition from fines for murder to death penalties, the transition from the composition system to the intimidation system under the Roman – Byzantine influence is typical for the Dalmatian Statutes from the 13th–14th century.

The same development can also be seen in Serbian law in the 14th century at a particularly accelerated pace. Back in 1308 King Milutin was hesitant to spill the blood of his subjects; this, however, did not deter him when he chose, only five years later, to have his own son blinded, in quite a Byzantine manner. And in 1349 Milutin's famous grandson widely introduces corporal punishments and the death penalty into his Code. The 300 perpers *vražda* for involuntary manslaughter is still used (article 87 D.C.). But there are no more traces of composition. „Vražda” of the Dušan's Code is no longer compensation for the kinsmen of a murdered person (unlike the „vražda” of the Statutes of Vinodol and Poljica) but a public-legal fine, charged by the country.²³ Any other murder is punished with stricter penalties, depending on class or any other circumstances. That way, a nobleman that kills a *sebar* is punished by the highest fine of 1000 perpers; but a sebar who kills a nobleman is not only punished by the common Serbian *vražda*, (300 perpers), but also by Byzantine arm amputation (article 94). Under the influence of the Procheiron, every premeditated murder is also punished by arm amputation. Death by hanging is prescribed for the murder of a priest (article 95). Finally, article 96 of D.C. punishes the murder of one own's father or other close relatives with death by burning. This provision, the closest one to the Procheiron (39, 35) brings Dušan's Code closer to the Digest and to an even older Roman law – *Lex Pompeia de parricidis*. If we pay attention to the article 101 of Dušan's Code referring to „legislation of the Holy fathers” („*zakonik svetih otaca*”) for the purpose of punishing a „*volni ubica*” (voluntary murderer), we can come to the conclusion that Emperor (Tsar) Dušan accepted the teaching of Vlastar's Sintagma about voluntary and involuntary manslaughter.²⁴ We can see that Serbian law of the 14th century was mostly under the influence of the old Byzantine system precisely in the point of view held by public law on punishing murder

22 *Si qua persona sit immemor aeternae salutis, quod personam aliquem interficiat seu occidit, jubemus ut personaliter taliter quod moriatur. Si vero fuerit aliquis assasinus, tunc tractatur ad caudam asini per loca consueta civitatis Sibenici et postea prostretur in terram cum capite deorsus et cum pedibus sursum, taliter quod moritur*, Stat. Siben. VI, c. 59.

23 T. Taranovski, *Istorija srpskog prava u Nemanjičkoj državi*, sv. II, page 16 and 43.

24 A. Solovjev, *Zakonodavstvo Stefana Dušana*, page 187–193.

у византиском аграрном законуку (Nomos Georgikos). Али исцрпна студија Панченкова показала је да у томе законуку нема ни општинске својине ни словенских начела; а недавно је Г. Вернадски скренуо пажњу на сличност између тог законика и египатских правних прописа, и тиме нас упућује да се његови извори могу тражити у источном хеленистичком праву²⁵).

Ипак недавно је пронађен један нов споменик који баца светлост на правне прилике позно-византиске царевине и указује један несумњиво словенски утицај у области кажњавања убиства.

На Светој Гори има још неиздатих грчких и српских хрисовуља из Средњег Века. На III Византолошком Конгресу у Атини, у октобру 1930, г-ца Жермена Рујар одржала је интересантно предавање о неким финансиским установама из доба Палеолога²⁶) основано на још неиздатим Ватопедским повељама цара Андроника II. Између других имунитета у хрисовуљи г. 1292 подробио је дефинисано питање „фоникона”. Онда сам у дискусији споменуо да се ту ради о једном случају утицаја словенског права на византиско. Сад имам могућност да објавим овај текст благодарећи реткој љубазности г-це Рујар. Он гласи:

„Нека буду ова имања потпуно неузмирљива и неповредљива, па и од тако званог *фоникона*, рђаво схваћеног²⁷); чим се деси убиство не по злој намери људској или по другоме сличном узроку, него на други начин по случајном узроку. Ако се ипак јасно и признато пронађе човек који је човека убио, онда држава има да тражи, само од убице или од других који су њему у томе помагали, – оно што се належи за ово убиство. Никога другога који није у томе саучествовао не треба узнемиравати због тога (убиства)”.

Ова хрисовуља 1292 јасно вели да се у Византијској царевини тог доба наплаћивала од села глоба за убиство, под називом „фоникон”. Од ове глобе нису била ослобођена ни манастирска села. Цар Андроник II тежи само да ограничи злоупотребу у примени те глобе. Види се да се она често наплаћивала не само од убице и његових саучесника, него и од осталих сељака, који нису били умешани у убиство. Дешавало се да је глоба наплаћивана не само у случају намерног убиства

25) Б. Панченко, *Крестьяне собственность въ Византию* Изв. Р. Арх. Инст. въ Конст. т. IX (1903); G. Vernadski, *Sur les origines de la Loi agraire byzantine*, Byzantion, t. II (1926), 169

26) Mlle Germaine Rouillard, *Remarques sur quelques institutions financieres sous les Paleologues*(предавање није још наштампано)

27) καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φονικοῦ μέν οὐ καὶ ζόμενου κακῶς δ' ἐπινενομένου. Цео грчки текст наведен је у мојем чланку: *Кара за убиство въ византискомъ у славинском правъ*, Записки Русскаго Научнаго Института, VII, Бѣлградъ 1932, 331.

III. *The influence of South-Slavic law on Byzantine law.* – It seemed to us that Byzantine law, which had such a great influence on the law of South Slavs, was free of Slavic influences. Zachariae and V. G. Vasilyevsky had once raised the issue of Slavic principles²⁵ in the Byzantine land code (*Nomos Georgikos*). But Panchenkov's exhaustive research indicated that there was no town council's property nor other Slavic principles in that code; and recently G. Vernadski has pointed out the similarity between that code, and Egyptian legal regulations, pointing us in the direction of Eastern Hellenistic law when looking for its origins.²⁶

However, new evidence which sheds light on the legal landscape of the Byzantine empire and reveals an undoubtedly Slavic influence in the area of punishing murder was discovered recently.

There are still unpublished Greek and Serbian chrysobulls from the Middle Ages to be found on Mount Athos. At the 3rd Congress of Byzantine studies in Athens, in October of 1930, Miss Germaine Rouillard gave an interesting lecture about some financial institutions from the age of Palaiologos²⁷ based on the unpublished Vatoped charts of Emperor Andronikos II. Among the other immunities mentioned in the chrysobull from 1292, the question of „*fonikon*” has been described in detail. In the discussion that ensued I mentioned that that was an example of the influence of Slavic law on Byzantine law. Now I have the opportunity to publish this text thanks to Miss Rouillard's rare kindness. It says:

„May these possessions be undisturbed and inviolable, even by the so-called *fonikon*, which was misunderstood;²⁸ as soon as a murder has been committed without malicious human intent, or some other similar cause, but by accident. However, if a murderer is clearly found, and he admits, then the state has the right to claim, only from the murderer or those who have helped him – what is due for this killing. No other man (one who hasn't participated) should be disturbed because of it (the murder)”.

This chrysobull from 1292 clearly states that in the Byzantine empire of that time a fine for murder named „*fonikon*” was charged from the

25 Zachariae v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch – römischen Rechts*, I, Aufl. Berl. 1864: В. Г. Васильевскій. *Законодательство иконоборцевъ*, Ж. М. Н. Пр. ч.200 (1878).

26 Б. Панченко, *крестьяне собственность въ Византию* Изв. Р. Арх. Инст. въ Конст. т. IX (1903); G. Vernadski, *Sur les origines de la Loi agraire byzantine*, Byzantion, t. II (1926), 169

27 Mlle Germaine Rouillard, *Remarques sur quelques institutions financieres sous les Paleologues* (the lecture hasn't been printed yet).

28 καὶ ἔξ αὐτοῦ τοῦ φονικοῦ μὲν ὀνομαζομένου κακῶς δ' ἐπινοημένου. The whole text is stated in my article: *Кара за убѣство въ византийскомъ у славинскомъ правъ*, Записки Русскаго Научнаго Института, VII, Бѣлградъ 1932, 331.

ва, него и у случају убиства без умишљаја и чак случајног убиства. Ово су два схватања, која зближавају ватопедски „фоникон” са словенскоом „дивљом виром”, познатом из Руске Правде XI века, пољске Елбинске Правде XIII в. и чешких статута XII века²⁸).

Оваква примена фоникона по селима Јужне Македоније може да се објасни само словенским утицајем. Наплаћивање глове („вражде”) за убиство ухватило је дубоко корен код Јужних Словена. Византиско обичајно право рецепирало је ову норму, али тежи да сачува своја начела: индивидуалну одговорност кривчеву и тачно разликовање појма виности. Византиски цареви не могу да напусте субјективну теорију кривичног права и да пређу систему колективне одговорности и кажњавања објективне штете: они се ипак боре против „рђаво схваћеног фоникона”. Можемо наћи трагове исте борбе у неким словенским повељама XIII века из исте прелазне грчко-словенске области. Тако напр. Повеља бугарског цара Константина манастиру Св. Ђорђа око Скопља г. 1258 има овакву одредбу: „Враждж и дѣвичъ разбои и конскж краждж да си възима црква на своихъ си людѣхъ. И тиѣ вражди да се не възимажтъ на селѣхъ, развѣ на исцихъ, нѣи тв сждомъ”²⁹). Вероватно је да ова одредба понавља пропис из неких грчких хрисовуља XI-XII века, на које се Константин Тих позива у својој повељи. Она показује исту борбу словенских и византиских начела. Најтежа кривична дела: убиство (вражда, φόρος), отмица (дѣвичъ разбои, парθενφθορία) и крађа коња кажњавају се само глобама, не телесним казнама, – ово је јасан словенски утицај. Ипак дух византиског права осећа се у пропису да се те глобе узимају само од кривца (на исцих), не од села, и да се узимају по судској пресуди, не административним путем.

Г. 1282. Прешло је Скопље у српске руке; али познати средње-вековни правнички конзерватизам сачувао је многе старе навике и обичаје, иако се мењају власти. И краљ Милутин у својој повељи 1300 г. истоме манастиру понавља многе одредбе бугарског цара и својих грчких претходника³⁰). У члану 48 Милутинове повеље имамо исти пропис да свака глоба (од убиства, отмице и коњске крађе) припада цркви³¹). А чл. 49 вели: „Вражда да се не узима или у граду ли у

28) *Руска Правда*, Кар. чл. 5 – 7. Elb. Stat. с. 8 – 10, Helcel, *Starodawne prawa polskiego pomniki*, II (Kr. 1868), Stat. Prem. Ottokara I, a, 1222 cap. 16, H. Jireček, *Svod zakonuv slovanskych*, стр. 461.

29) Г. Ильинскій, Грамоты болгарскихъ царей, М. 1911 No 2.

30) Р. Грујић *Власийелинскиво манастира Св. Ђорђа*, Гласник Скопског Научног Друштва I (1925), стр. 45 сл.

31) „От вражде и от дѣвичка разбоја и от конскога провода глоба вса црковна”. Ст. Новаковић, *Зак. Сѵоменици*, 617: А. Соловјев, *Одабр. Сѵом.* 78.

entire village. Not even monastery villages were excluded from this fine. Emperor Andronikos II strives to limit the abuse of that fine. It's clear that it was charged not only from the murderer and his accomplices, but from other villagers too, who weren't involved in the murder. There were situations where the fine was charged not only in cases of intentional murder, but in cases of involuntary and even accidental manslaughter too. These are two conceptions, which bring closer the Vatopedic „*fonikon*” with the Slavic „*divlja vira*” („wild vira”), known from the Russian *Pravda* from the 11th century, the Polish *Elbisch Pravda* from the 13th century and from the Czech statutes from the 12th century.²⁹

This enforcement of *fonikon* in the villages of South Macedonia can be explained only by a Slavic influence. Charging a fine (*vražda*) for murder was a deeply rooted practice among the South Slavs. Byzantine customary law accepted this norm, but tends to preserve its principles: the individual responsibility of the culprit and exact distinction of the concept of guilt. Byzantine emperors cannot abandon the subjective theory of criminal law and switch to the system of collective responsibility and punishment of objective harm: after all, they fight against the „misunderstood *fonikon*”. Traces of the same fight can be found in some Slavic charters from the 13th century from the same transitional Greek-Slavic area. For example the Bulgarian emperor Constantine's charter to the monastery of Saint George near Skopje from 1258 contains this provision: *Враждж и дѣвичь разбои и конскж краждж да си възима цръква на swoichь си людѣхь. И тѣхъ вражди да се не възимажть на селѣхь, развѣ на исцихь, нѣ и тѣхъ сждомь.*³⁰ It is likely that this provision is repeating a regulation from some Greek *chrysobulls* from the 11th–12th century, that Constantine Tikh is referring to in his charter. It shows the same conflict between Slavic and Byzantine principles. The most serious crimes: murder (*vražda*, *φόνος*), abduction (*дѣвичь разбои*, *παρθενφθορία*) and horse theft are punished only by fines, not by corporal punishments, – this is an obvious Slavic influence. Yet, the spirit of Byzantine law is present in the regulation which says that those fines are charged only from the culprit (personally), not from the village, and that they are charged by the court judgment, not administratively.

In 1282 Skopje fell into Serbian hands; but familiar medieval legal conservatism had preserved a lot of old habits and customs, despite the change of power. King Milutin, too, in his charter from 1300 to the same monastery repeats numerous provisions of the Bulgarian emperor and his

29 *Ruska Pravda*, Kar. art. 5–7. *Elb. Stat.* c. 8–10, Helcel, *Starodawne prawa polskiego pomniki*, II (Kr. 1868), Stat. Prem. Ottokara I, a, 1222 cap. 16, H. Jireček, *Svod zakonuv slovanskych*, pg. 461.

30 Г. Ильинский, Грамоты болгарскихъ царей, М. 1911 No 2.

селу, разве на убици кто ю учини, и то судомъ”: Опет исти принцип, са значајним исправкама. Глоба за убиство не сме се наплаћивати ни од града ни од села, само од убице (реч „убица” тумачи нам, ко је „истьць” бугарске повеље). Опет краљ Милутин, настављајући грчку традицију, стара се да глобу за убиство ограничи на индивидуално одговорног убицу.

Без сумње, основна одредба, да се убиство може откупити „враждем” (глобом), која се уступа повлашћеном земљепоседнику, – припада словенском праву. Сетимо се како је исти краљ Милутин тврдио да он неће просипати крв својих поданика, него се заклео да ће их кажњавати само враждем за убиство. У једној области мешовитих словенских и грчких утицаја, као што беше Македонија, словенска норма улази у византиско право, комбинује се са византиским ограничењима, и из грчких хирсовуља враћа се у овом сложенем облику у законодавство бугарских и српских владара.

Можемо претпоставити да су византиске власти одавна навикле да наплаћују глобу за убиство, корисну за државу. Вероватно су оне навикле на то после пропасти Самуилове државе г. 1018. Кад су Јужна Србија и Бугарска дефинитивно постале византиске провинције. Јужнословенско право X века није познавало смртну казну за убиство. „Закон Судни Људем” ова бугарска компилација из „Еклоге”, није усвојио Еклогине одредбе о убиству, јер је без сумње препуштао кажњавање убиства крвној освети и мирењу са плаћањем композиција и глоба³²). Грчки дукси у Скопљу и Трнову и грчке судије по тим областима морали су да се сретну са укореењим словенским обичајима па нису могли да их брзо промене. Помоћу цркве они су водили борбу против крвне освете³³), али систем глобе за убиство остао је као корисан за државу и за друштво. Онда се јавља за српску „вражду” грчки израз: „фонос” или „фоникон” (као у словенском праву, назив кривичног дела постаје и назив дотичне глобе). Овај израз постаје толико познат да, кад у XIII веку византиска власт пропада, словенске власти чувају тај грчки израз за стари словенски обичај. Тако је *фонос*(и *фоникон*) познат Душановим грчким повељама 1346 и 1348 г.³⁴) Ипак у српским повељама и законима остаје словенски израз „вражда”.

32) С. С. Бобчевъ, Старобългарски правни паметници, София 1903.

33) У преписци Димитрија Хоматијана види се како охридски архиепископ поч. XIII века уводи епитимију за убиство G. B. Pitra, *Analectasacra*, VI, Romae 1891, стр. 116, 118, 120, 131

34) Повеље светогорским манастирима: Лаври Св. Атанасија, Есфигмен у Зографу, Ксиропотаму, Иверу и Ватопеду. Новаковић, *Зак. Сјоменици* 492, 538, 545,

Greek predecessors.³¹ In article 48 of Milutin's charter we have the same regulation that every fine (for murder, abduction and horse theft) belongs to the church.³² And art. 49 says: „Вражда да се не узима или у граду ли у селу, разве на убици кто ю учини, и то судомъ”: Again the same principle, but with significant changes. A fine for murder must not be charged from the city nor from the village, but only from the murderer (the word „murderer” explains, who the „истъць” of the Bulgarian charter is). Again King Milutin, by continuing the Greek tradition, ensures that the fine for murder is limited to the individually responsible murderer.

Without a doubt, the basic provision that says a murder can be bought out with „*vražda*” (fine), which is ceded to the privileged landowner – belongs to Slavic law. Let's remember how the same King Milutin claimed that he wouldn't spill the blood of his subjects, but instead swore that he would only punish them by *vražda* for murder. In one area of mixed Slavic and Greek influences, as was Macedonia, the Slavic norm enters Byzantine law, combines with the Byzantine limitations, and comes back from Greek chrysobulls in this complex form to the legislation of Bulgarian and Serbian rulers.

We can assume that Byzantine authorities were long since accustomed to charging fines for murder, which was useful for the state. They have probably got used to doing it after the fall of Samuil's state in 1018 when South Serbia and Bulgaria ultimately became Byzantine provinces. South Slavic law of the 10th century was not familiar with the death penalty for murder. „Законъ соудьни людъмъ” this Bulgarian compilation from the „Ecloga”, did not adopt Ecloga's provisions about murder, because it undoubtedly left the punishment for murder to blood revenge and to reconciliation with paying compositions³³ and fines.³⁴ Greek duxes in Skopje and Trnovo, and Greek judges in those areas had to face with the deeply-rooted Slavic customs so they couldn't change them quickly. They fought with the help of the church against blood revenge³⁵ but the system of fines for murder remained useful for the state and for the community. Then a Greek term for Serbian „*vražda*” appears: „*fonos*” or „*fonikon*” (as in Slavic law, the term used for the crime becomes the name of

31 R. Grujić *Vlastelinstvo manastira Sv. Đorđa*, Glasnik Skopskog Naučnog Društva II (1925), page 45 etc.

32 „От вражде и от дѣвничка разбоја и от конскога провода глоба вса црковна”. St. Novaković, *Zak. Spomenici*, 617: A. Solovjev, *Odabr. Spom.* 78.

33 Translator's note 6: Composition was a fine which the murderer paid after making an agreement with the murdered's closest relatives.

34 С. С. Бобчевъ, *Старобългарски правни паметници*, София 1903.

35 In Demetrios Chomatenos' correspondence it can be seen how the Archbishop of Ohrid introduces penance for murder. G. B. Pitra, *Analecta sacra*, VI, Romae 1891, p. 116, 118, 120, 131

Али из бугарских повеља види се да је грчки израз чак потиснуо словенски из бугарског језика. Напр. Повеља цара Јована Александра г. 1347 спомиње између глоба подарених манастиру Св. Николе Мрачког: „Или фунъ или распусть или разбой или конскы татъ или прочлаа глобы” Исто и цар Јован Шишман (после 1382 г.) наређује својим чиновницима да од манастирских људи не узимају „ни фоунъ ни глобы”³⁵). Исту формулу налазимо у српској повељи краља Дечанског 1330 г. ман. Николе Мрачког (или фунъ или распусть и т. д.). Јасно је да је српски краљ, освојивши бугарски манастир после Велбуждске битке, поновио формулу из изгубљених за нас старих бугарских повеља³⁶). На исти начин ради и цар Душан г. 1346, кад понавља прописе грчких хрисовуља Светогорским манастирима и говори о *фоносу* и *фоникону*.

Надам се да сам показао како су византиске власти у Македонији и у Бугарској XI–XII века рецепирале словенски обичај глобе за убиство и нашле за њега одговарајући грчки израз. Ипак су оне тежиле да укину колективну одговорност села, која се косила са грчким правним принципима, и да се ограничи на индивидуалну одговорност убичину.

Врло је интересантно да у оно доба, кад се српско право Душанова кодекса потчињава византиским погледима на кажњавање убиства, можемо ипак приметити и један утицај словенског права на византиско у примени новчане глобе – „фоникона”.

Ово укрштавање супротних правних система у данашњој Јужној Србији, ови таласи различите дужине од разноврсних културних утицаја јављају се као један од најпримамљивијих проблема за истраживаоце.

Рад приспео: 14.4.2021.

Прихваћен за објављивање: 5.6.2021.

556, 557 и 564. Душан се одриче глоба: фоноса и партенофторије у корист дотичних манастира.

35) Г Илиџинскій, *Грамоты*, бр. 4 and 5; С Бобчевъ, *Старобългарски правни паметници*, стр. 80.

36) А. Соловјев, Повеље ман. Св. Николе Мрачког, Прилози за књижевност IX (1929), стр. 10

the punishment). This term becomes so widespread, that when in the 13th century the Byzantine authority starts to crumble, Slavic authorities keep that Greek term for an old Slavic custom. That's how *fonos* (or *fonikon*) is known to the Dušan's charters from years 1346 and 1348).³⁶ However, in Serbian charters and laws the Slavic expression „*vražda*” remains in usage.

But it can be seen from Bulgarian charters that the Greek term even pushed out the Slavic expression out from the Bulgarian language. For example, Emperor Ivan Aleksandar's charter in 1347 mentions between the fines given to the monastery of Saint Nikola Mrački: „Или фунъ или распустъ или разбой или конскы тать или прочаа глобы” The same way Ivan Shishman (after 1382) orders his clerks not to take „ни фоунъ ни глобы” from the people of the monastery.³⁷ The same formula is found in the Serbian charter of King Dečanski in 1330 to the monastery of Nikola Mrački (*или фунъ или распустъ* etc). It's clear that Serbian king, having conquered the Bulgarian monastery after the battle of Velbazhd, repeated the formula from the old Bulgarian charters which have been lost to us.³⁸ Emperor (Tsar) Dušan adopted the same approach in 1346 when he replicated the regulations from the Greek chrysobulls to the Mount Athos monasteries and talked about *fonos* and *fonikon*.

I hope that I have shown how Byzantine authorities in Macedonia and Bulgaria in the 11th–12th century adopted the Slavic custom of fine for murder and found an appropriate term for it in the Greek language. Yet they strove to abolish the collective liability of the village, which clashed with Greek legal principles, and to limit it to individual responsibility of the murderer.

It is very interesting that at that period, when Serbian law of the Dušan's Code is deeply influenced by the Byzantine ways of punishing the murder, we can still notice one influence of Slavic law on Byzantine law in the use of the fine – “fonikon”.

This interconnection of the opposing legal systems in today's South Serbia, these waves of different lengths, of various cultural influences appear as one of the most challenging problems for researchers.

Paper received: 14.4.2021.

Accepted for publication: 5.6.2021.

36 Charters to the monasteries of Mount Athos: the Lavra of St. Athanasios, Esphigmenou in Zograf, Xiropotamou, Iviron and Vatopediou, Novaković, *Zak. Spomenici* 392, 538, 545, 556, 557 and 564. Dušan renounces the fines of *fonos* and *parthenofthoria* in favor of the said monasteries.

37 Г Илиѣинскій, *Грамоты*, page 4 and 5; С Бобчевъ, *Старобългарски правни паметници*, p. 80.

38 A. Solovjev, *Povelje man. Sv. Nikole Mračkog*, Prilozi za književnost IX (1929), str. 10.